

De Meridiaan in het Bossche stadhuis: een uniek tijd-ijk systeem uit de negentiende eeuw

In de negentiende eeuw werden openbare uurwerken ook voorzien van een 'kleine' minutenwijzer om de burgers van de precieze tijd op de hoogte te brengen en houden. Zaak was om te zorgen dat deze uurwerken navenant ook inderdaad 'op tijd liepen'. In 1853 (vlgs Molhuysen, Bossche Encyclopedie) werd 's-Hertogenbosch van een uniek tijd-ijk systeem voorzien in de Oranjezaal van het Stadhuis: een koperen draad in de vloer die precies noord-zuid was gericht en een rozetje (zie afbeelding midden) met een helder centrum dat loodrecht boven het begin van de strip in een der vensters van de Oranjezaal was aangebracht. Tezamen vormen zij de zogenaamde Meridiaan van de stad waarmee toentertijd het tijdstip van 12.00 u exact kon worden vastgesteld.

De 19de-eeuwse uurwerkstellers van de stad konden zich iedere dag (als de zon tenminste scheen) in deze zaal vergewissen van het precieze moment waarop het '12 uur' was als namelijk het heldere midden van het rozetje over de koperen draad passeerde en de zon dus op zijn hoogste punt was aangekomen. Met deze wetenschap konden ze dan op weg gaan naar hun werk: dat bestond niet alleen uit het opdraaien van de kabels waarmee de mechanische uurwerken lopende werden gehouden maar ook uit de zorg dat op de torens (van Stadhuis, Sint Jan en Antoniuskapel) de juiste tijd werd aangegeven.

Na 1909 werd het allemaal anders. Onder invloed van de ontwikkeling van de spoorwegen ging voor heel Nederland als 12 uur gelden het tijdstip van de passage van de zon over de meridiaan van de Amsterdamse Westerkerk ('Amsterdamse tijd'). Tijdens de tweede oorlog werd op vergelijkbare wijze de 'Berlijnse tijd' voor Nederland ingevoerd, en na de oorlog de Midden Europese tijd.

In al die tijd bleef de Bossche meridiaan de lijn waarlangs de zon op 'enig moment' van iedere zonnige dag passeerde – zij het dat de bouw van V&D in de jaren dertig ervoor zorgde dat de zon in de maanden november, december en januari achter een liftkoker en uit het zicht van de strip verdween.

In de afgelopen jaren hebben de leden van het Bossche Klokkenluiders Gilde op 21 juni bezoeken aan de Meridiaan georganiseerd – om met de belangstellenden vast te stellen dat in de huidige tijdrekening de zon om ongeveer 13.40 u (zomertijd !) de meridiaan passeert. Op andere dagen gebeurt het op andere tijdstippen. Op de ongeveer laatste dag van zichtbaarheid in de Oranjezaal was dat op 30 okt. jl. om 12.24 u (wintertijd; plaatje links; streep van onder naar boven is de koperen draad); op een der eerste dagen van zichtbaarheid in het nieuwe jaar, 14 februari j.l. , was dat om 12.53 u (wintertijd, plaatje rechts).

Aanstaande 21 juni zullen belangstellenden opnieuw worden genodigd om dit historisch interessante fenomeen met eigen ogen te komen aanschouwen. De terzake deskundige Harrie Kelder zal uitleggen hoe het komt dat die passage niet iedere dag op hetzelfde tijdstip geschiedt.

Pieter van der Schoot

Passage 31 oktober 2018: 12.24 u

Het rozet in het venster van de Oranjezaal

Passage 14 februari 2019: 12.53